

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ผู้ศึกษาได้มีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิด โดยมีประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีความพึงพอใจ
2. แนวคิดและทฤษฎีการรับรู้
3. แนวคิดการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ขององค์กร
4. การดำเนินการศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน
5. การดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวศูนย์ข้าวชุมชน

อำเภออินทร์บุรี

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีความพึงพอใจ

1.1 ความหมายของความพึงพอใจในการทำงาน ได้มีผู้ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้หลายประการคือ

บริบูรณ์ บ่อเกิดทรัพย์ (2537:7-8) อ้างตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน (2525 : 288) ให้ความหมายไว้ว่า “พึง” เป็นคำช่วยกริยาอื่น แปลว่า “ควร” เช่น พึงใจ หมายความว่า พอใจ ชอบใจ

Good อ้างถึงใน วัลยา บุตรดี (2533:10) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า หมายถึง คุณภาพ ประสิทธิภาพ หรือระดับความพึงพอใจซึ่งเป็นผลมาจากความสนใจต่างๆ และทัศนคติของบุคคลที่มีต่องาน

วัลยา บุตรดี (2533:9) อ้างถึงใน สุเทพ พานิชพันธุ์ (2541:17) เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถลดความตึงเครียดของผู้นทำงานให้น้อยลง และความตึงเครียดนี้มีผลมาจากความต้องการของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความต้องการมากจะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้อง ถ้าเมื่อใดความต้องการได้รับการตอบสนอง ความเครียดจะน้อยลงหรือหมดไป ทำให้เกิดความพึงพอใจ

วิชัย มะลิซ้อน (2538:10) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ความพึงพอใจของบุคคลในการประกอบกิจกรรมต่างๆ จึงเป็นความรู้สึกหรือเจตคติที่ดีของบุคคลที่มีต่อกิจกรรมที่ทำ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้ประกอบกิจกรรม ได้รับการตอบสนองความต้องการของเขาทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทำให้เขาเกิดความพึงพอใจในการประกอบกิจกรรม ส่วนจะพึงพอใจมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการของเขาเองและองค์ประกอบที่เป็นสิ่งจูงใจ

Vroom, W.H. (1964:99) ให้ความหมายความพึงพอใจในงานไว้ว่า ความพึงพอใจหมายถึง ผลที่ได้จากการที่บุคคลได้เข้าไปมีส่วนร่วมในงานที่ตนทำความพึงพอใจในงานหรือทัศนคติเป็นคำที่ใช้แทนกันได้ และทัศนคติในทางลบจะแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจในงานนั้นๆ

Morse, Nanev C. (1957) อ้างถึงใน วัลยา บุตรดี (2533:3) อธิบายเพิ่มเติมว่า ความพึงพอใจหมายถึง สภาพของสภาวะจิต ที่ปราศจากความเครียดทั้งนี้เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้น มีความต้องการ ถ้าความต้องการนั้น ได้รับการตอบสนองทั้งหมด หรือบางส่วนความเครียดจะน้อยลง ความพึงพอใจจะเกิดขึ้น และในทางกลับกันถ้าความต้องการนั้นไม่ได้รับการตอบสนองความเครียดและความไม่พอใจก็จะบังเกิดขึ้น และได้ให้ทัศนะไว้ว่าเป็นความรู้สึกพอใจในการเต็มใจที่จะปฏิบัติงานนั้นให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ คนจะรู้สึกพอใจในงานที่ทำเมื่องานนั้นให้ผลประโยชน์ตอบแทนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของเขาได้

Davis Kaith (1967:61) มีความเห็นว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับความพึงพอใจของมนุษย์ คือ ความพยายามที่จะขจัดความตึงเครียดหรือความกระวนกระวายหรือภาวะไม่ได้คู่ภายในร่างกาย เมื่อมนุษย์สามารถขจัดสิ่งต่างๆ ดังกล่าวได้แล้ว มนุษย์ย่อมได้รับความพึงพอใจในสิ่งที่ตนต้องการ

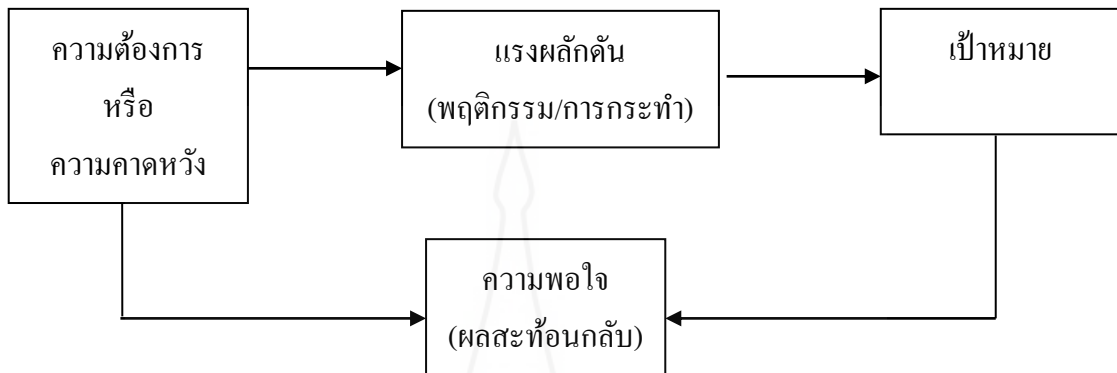
จากความหมายของความพึงพอใจในหลายๆ ความหมายดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า ความพึงพอใจในการทำงาน หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติในทางที่ดีของบุคคลที่มีต่อการทำงานอยู่ ถ้าบุคคลใดมีความพึงพอใจมากก็จะสละอุทิศแรงใจ แรงกาย และปัญญาให้แก่งานมาก ส่วนผู้มีความพึงพอใจน้อยก็มักจะทำงานเพียงตามหน้าที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับส่วนประกอบที่เป็นสิ่งจูงใจที่มีอยู่ในงานนั้น

1.2 องค์ประกอบของความพึงพอใจ

1.2.1 Mullins อ้างถึงใน กลุณดา โชติมุฑตะ (2538 :34) กล่าวถึงความพึงพอใจว่าเป็นผลมาจากองค์ประกอบ 3 ด้านได้แก่

- 1) ความต้องการหรือความคาดหวังของบุคคล
- 2) แรงผลักดันที่นำไปสู่พฤติกรรมและการกระทำ

3) เป้าหมายที่ต้องการบรรลุเรื่องนั้นๆ และเมื่อบรรลุเป้าหมายแล้วจะเกิดความพอใจ ดังแผนภูมิภาพแสดงการเกิดความพึงพอใจของบุคคลในภาพที่ 2.1



ภาพที่ 2.1 การเกิด “ความพึงพอใจ” ของบุคคล

ที่มา : กุลนดา โขติมุกตะ (2538 : 34)

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ เป็นความรู้สึกหรือเจตคติบุคคลที่มีต่องานที่ทำ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ ส่วนความพึงพอใจจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการและสิ่งจูงใจต่างๆ ซึ่ง Barnard อ้างในเกล็ดแก้ว รุ่งลือ (2548 : 16) ได้กล่าวถึงสิ่งจูงใจที่ใช้เป็นเครื่องกระตุ้นบุคคลให้เกิดความพึงพอใจในการทำงานไว้ดังนี้

1.3.1 สิ่งจูงใจที่เป็นวัตถุ (material inducement) ได้แก่ เงิน สิ่งของหรือสภาวะทางกายให้แก่ผู้ปฏิบัติงานและสิ่งจูงใจที่เป็นโอกาสของบุคคลซึ่งไม่ใช่วัตถุ (personal nonmaterial opportunities) เช่น เกียรติภูมิ อำนาจ การใช้สิทธิพิเศษ

1.3.2 สภาพทางกายที่พึงปรารถนา (desirable physical condition) คือ สิ่งแวดล้อมในการทำงาน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอันอาจก่อให้เกิดความสุขทางกายในการทำงาน ได้แก่ สถานที่ทำงาน เครื่องมือ สิ่งอำนวยความสะดวกในการทำงาน

1.3.3 ผลประโยชน์ทางอุดมคติ (ideal benefactions) หมายถึงสมรรถภาพของหน่วยงานที่สนองความต้องการของบุคคลในด้านความภาคภูมิใจที่แสดงฝีมือ การได้มีโอกาสช่วยเหลือครอบครัวตนเองและผู้อื่น รวมทั้งการได้แสดงความภักดีต่อหน่วยงาน

1.3.4 ความดึงดูดใจทางสังคม (associational attractiveness) คือความสัมพันธ์อันดีมิตรกับผู้ร่วมงาน อันจะทำให้เกิดความผูกพันและความพึงพอใจร่วมกับหน่วยงานและสภาพ

ของการอยู่ร่วมกัน ที่เป็ความพึงพอใจของบุคคลในด้านสังคมหรือความมั่นคงในสังคม ซึ่งจะทำให้รู้สึกมีหลักประกันและมีความมั่นคงในการทำงาน

1.3.5 การปรับสภาพการทำงานให้เหมาะสมกับวิธีการและทัศนคติของบุคคล
(*adaptation of conditions to habitual methods and attitudes*) หมายถึงการปรับปรุงตำแหน่งงานวิธีการทำงานได้สอดคล้องกับความสามารถของบุคลากร

1.3.6 โอกาสที่มีส่วนร่วมในการทำงาน (*opportunity of enlarged participation*) คือการเปิดโอกาสให้บุคลากรรู้สึกมีส่วนร่วมในงาน

1.4 ทฤษฎีความพึงพอใจ

อารี เพชรสุต (2530 : 58-59) กล่าวถึงทฤษฎีความพึงพอใจไว้ 2 ทฤษฎี ดังนี้

1.4.1 ความพึงพอใจนำไปสู่การทำงาน หรือความพึงพอใจสัมพันธ์กับงาน
การศึกษาด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักจิตวิทยากลุ่มต่างๆ พยายามสรุปให้เห็นว่าความพึงพอใจจะนำไปสู่การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าบุคคลมีความพึงพอใจในการทำงานที่เขารับผิดชอบอยู่ เขาจะสามารถทำให้ประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น มีผลผลิตเพิ่มขึ้น มีกำไรเพิ่มขึ้นความพึงพอใจอาจจะเกิดจากกำลังใจ ขวัญในการทำงาน คนที่ขวัญกำลังใจดี กำลังขวัญสูง บุคคลนั้นจะมีความสุขและเมื่อมีความสุขก็จะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ Herzberg และคณะ ได้นำเอาความพึงพอใจมาอธิบายในรูปตัวแปรการทำงาน ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ กับกลุ่มที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ ตัวแปรที่ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจในการทำงานขององค์กร ได้แก่การนิเทศงาน สภาพแวดล้อมในการทำงาน ค่าจ้างแรงงาน และนโยบายขององค์กรหรือนโยบายของบริษัท ส่วนตัวแปรที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ ได้แก่ ลักษณะงานที่ก่อให้เกิดความสั้มฤทธิ์ผลการยอมรับนับถือจากบุคคลอื่น และความภาคภูมิใจของผู้นำ

1.4.2 ผลการทำงานให้เกิดความภูมิใจ นักมนุษยสัมพันธ์ให้ความสำคัญกับความพึงพอใจมาก โดยเน้นหนักลงไปว่าความพึงพอใจจะนำไปสู่การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ แต่มีบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีแรกของมนุษยสัมพันธ์ จึงคิดค้นทฤษฎีใหม่ขึ้นมาซึ่งตรงกันข้ามกับทฤษฎีแรก คือผลการทำงานหรือผลงานจะนำไปสู่ความพึงพอใจ ในกลุ่มนี้ที่บุคคลสำคัญที่มีแนวคิดแบบหลักก็คือ Porter และ Lawler บุคคลทั้งสองเน้นให้เห็นว่า ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ อีกมากมาย ตลอดจนผลงานที่ปรากฏจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจในการทำงาน

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นได้ว่า องค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจในงานจะสัมพันธ์กับการทำงาน ถ้าคนทำงานมีความพึงพอใจในการทำงานเขาจะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และผลผลิตก็จะเพิ่มขึ้นซึ่งจะเป็นผลที่ติดตามมา

2. แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้

2.1 ความหมายของการรับรู้

การรับรู้ (Perception) เป็นสภาพทางจิตวิทยาที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ซึ่งมีความสำคัญต่อการแสดงพฤติกรรม มีผู้ให้ความหมายของการรับรู้ไว้ดังต่อไปนี้

สร้อยตระกูล (ดิวนนท์) อรรถมานะ (2541: 59) ให้ความหมายไว้ว่า การรับรู้ หมายถึง การที่บุคคลรู้สึกในสิ่งเร้าต่างๆ รอบตัวเขา นั่นก็เท่ากับว่าความรู้สึกนั้นได้ส่งข้อมูลดิบ (Raw Data) เข้ามาสู่ประสาททั้ง 5 จากนั้นก็จะเป็นการตีความหมายในข้อมูลดิบเหล่านั้นแล้วจึงเกิดการรับรู้หรือจินตภาพ (Perception) ขึ้น

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2548: 25) ได้กล่าวว่า การรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการซึ่งบุคคลมีการเลือกสรร (Select) จัดระเบียบ (Organize) ตีความ (Interpret) เกี่ยวกับสิ่งกระตุ้น (Stimulus) หรือข้อมูลที่ได้รับ โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ (1) ได้เห็น (Sight) (2) ได้ยิน (Hearing) (3) ได้กลิ่น (Smell) (4) ได้ลิ้มรส (Taste) (5) ได้สัมผัส (Touch) หรือเป็นกระบวนการซึ่งบุคคลจัดระเบียบและตีความสิ่งที่สัมผัสเพื่อให้ความหมายของสภาพแวดล้อม

Mowen and Minor (1998 อ้างถึงใน พรณวดี ขำจริง 2552:16) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การรับรู้ หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเปิดรับต่อข้อมูลข่าวสาร ตั้งใจรับข้อมูลนั้นและทำความเข้าใจความหมาย และได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ในขั้นเปิดรับ (Exposure Stage) ผู้บริโภคจะรับข้อมูลโดยผ่านทางประสาทสัมผัสในขั้นตั้งใจรับ (Attention Stage) ผู้บริโภคจะแบ่งปันความสนใจมาสู่สิ่งเร้านั้น และขั้นสุดท้าย คือ ขั้นเข้าใจความหมาย (Comprehension Stage) ของผู้บริโภค

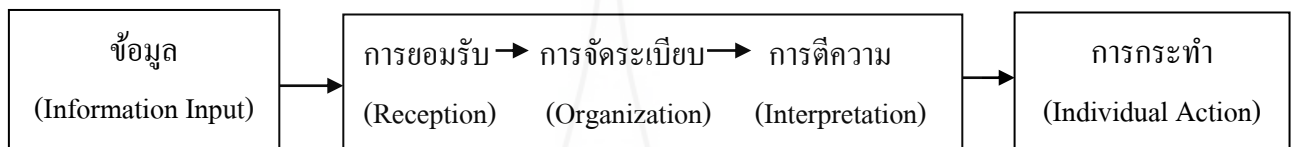
2.2 กระบวนการรับรู้

มีผู้กล่าวถึงกระบวนการรับรู้ (Perception Process) ตามหลักวิชาการดังนี้

สร้อยตระกูล (ดิวนนท์) อรรถมานะ (2541:60) กล่าวว่า กระบวนการย่อยของการรับรู้เป็นการแสดงถึงความสลับซับซ้อนและธรรมชาติของการกระทำตอบโต้ในการรับรู้ แบ่งกระบวนการย่อยได้เป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. สภาพแวดล้อมภายนอก
2. การเผชิญหน้ากับสิ่งเร้า
3. การคัดเลือก
4. การจัดระเบียบ
5. การตีความ

Schermerhorn (1980: 409-410 อ้างถึงใน สกาวรัตน์ อินทสมบัติ 2543 : 10) ได้ให้ความหมายว่า กระบวนการรับรู้เป็นกระบวนการทางจิตวิทยาเบื้องต้นในการตีความสิ่งเร้าที่ได้สัมผัสต่างๆ เพื่อสร้างประสบการณ์ที่มีความสำคัญสำหรับผู้รับรู้ การรับรู้เป็นสิ่งที่ทำให้ปัจเจกบุคคลมีความแตกต่างกัน ไม่มีบุคคลใดที่จะมีการรับรู้ที่เหมือนกับบุคคลอื่น เพราะเมื่อบุคคลอื่นได้รับสิ่งเร้าหรือสิ่งรับรู้ก็จะประมวลสิ่งรับรู้นั้นเป็นประสบการณ์ที่มีความหมายเฉพาะตัวเอง ดังภาพที่ 2.1



ภาพที่ 2.2 กระบวนการรับรู้

ที่มา: Schermerhorn (1982: 409-410)

Kimble และ Garnezy (1963 อ้างถึงใน สุรัช เปียงตั้ง 2547: 17) ได้เรียงลำดับขั้นตอนกระบวนการรับรู้เป็นกระบวนการย่อยๆ ดังนี้

1. สิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกได้ทำให้บุคคลสามารถสัมผัสได้การบันทึกปรากฏการณ์ (Registration) เป็นความรู้สึบบางอย่างที่ได้รับจากสิ่งเร้าหรือสถานการณ์โดยผ่านประสาทสัมผัส

2. การตีความหมาย (Interpretation) เป็นกระบวนการทางจิตวิทยาที่ประมวลผลว่าสิ่งเร้าหรือสถานการณ์นั้นมีความหมายอย่างไร และมีความรู้สึกลักษณะใดกับความหมายนั้น

3. การย้อนกลับ (Feed Back) เป็นปฏิบัติการทางด้านการรับรู้อย่างแท้จริง เพราะบุคคลจะเพิ่มปัจจัยนำเข้าบางอย่างเข้าไปในกระบวนการ เช่น คำนิยามของตน

4. ปฏิกริยาโต้ตอบ (Response) เป็นการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับผลแห่งการรับรู้นั้น จากกระบวนการย่อยดังกล่าว จะเห็นว่ากระบวนการรับรู้จะเกิดขึ้นและสิ้นสุดอย่างสมบูรณ์ที่การแสดงปฏิกริยาโต้ตอบเสมอ

จากกระบวนการรับรู้ดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า กระบวนการรับรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลเลือกรับแล้วแปลความหมายของสิ่งเร้าที่ได้รับสัมผัส โดยในกระบวนการแปลความหมายนั้นจะเป็นไปในลักษณะตามระดับความรู้และประสบการณ์ของตนเอง

2.3 ประเภทของการรับรู้

มีผู้ให้ความหมายประเภทของการรับรู้ไว้ดังนี้

บุบผา พวงมาลี (2542: 14) ได้สรุปว่า ประเภทของการรับรู้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การรับรู้ด้านอารมณ์ คือ การตีความหมายเกี่ยวกับอารมณ์ภายในบุคคล อารมณ์เป็นพฤติกรรมภายในบุคคล เป็นสิ่งที่ยากต่อการเข้าใจ แต่เป็นสิ่งที่ดีต่อการเรียนรู้และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

2. การรับรู้ด้านบุคลิกภาพ คือ การรับรู้เกี่ยวกับลักษณะและความสามารถของบุคคล การที่บุคคลได้พบหรือได้รับการแนะนำให้รู้จักบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะสังเกตลักษณะแบบอย่างในตัวผู้ถูกแนะนำเพื่อจะได้จดจำบุคคลนั้นได้

3. การรับรู้ข่าวสาร คือ การที่บุคคลตระหนักและมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าโดยปกติคนเรารับรู้ผ่านโดยรับสื่อระบบสัมผัสซึ่ง ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง และกล้ามเนื้อ ข่าวสารที่ระบบรับสัมผัสจากสิ่งแวดล้อมจะถูกส่งต่อไปยังสมองเพื่อให้เกิดความรู้สึก และสมองจะตีความสิ่งที่ได้รู้สึกต่อไปอีกขั้นหนึ่งเป็นการรับรู้

ชลรัตน์ ชลมารค (2546: 51-52) ได้สรุปว่า การรับรู้ของบุคคลแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การรับรู้เกี่ยวกับบุคคล ก่อให้เกิดความประทับใจ ความคิดเห็น ความรู้สึกเกี่ยวกับคนอื่นๆ การรับรู้ระหว่างบุคคลจะบอกให้ทราบถึงการตัดสินใจ

2. การรับรู้เกี่ยวกับสังคมในรูปแบบต่างๆ ไป จะครอบคลุมถึงการรับรู้กระบวนการทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ของคนอื่นรวมถึงการรับรู้เกี่ยวกับกลุ่มชนและสถาบันทางสังคม

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ประเภทของการรับรู้ ประกอบด้วย การรับรู้ด้านอารมณ์ การรับรู้ด้านบุคลิกภาพ และการรับรู้ข่าวสาร การรับรู้ของบุคคลก่อให้เกิดความประทับใจ ความคิดเห็น ความรู้สึก และครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ทางสังคม

2.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของบุคคลได้มีผู้ศึกษา ไว้ดังนี้

ถวิล ธาราโกชน และศรัณย์ คำริสุข (2541 : 75-77) กล่าวว่า iva ความแตกต่างกันในภูมิหลัง ประสบการณ์ ลักษณะประจำตัวของแต่ละบุคคล ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ และเวลาที่เปลี่ยนไปจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการรับรู้ของคน ดังนี้

1. การใส่ใจ (Attention) การใส่ใจเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการรับรู้ การที่บุคคลมีการรับรู้ในเรื่องใดบุคคลจะต้องเกิดการใส่ใจสิ่งนั้น การใส่ใจเป็นเสมือนกระบวนการ

เตรียมพร้อมที่จะรับรู้ การเกิดการใส่ใจนั้นจะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 ประการ คือ ภาวะของผู้รับรู้ (State of the Perceiver) และคุณลักษณะของสิ่งเร้า (Stimulus Characteristics)

1.1 ภาวะของผู้รับรู้ หมายถึง บุคคลแต่ละคนเกิดมามีสถานภาพต่างกัน เจริญเติบโตมาในสังคมที่ต่างกันย่อมทำให้มีความนึกคิดแตกต่างกันไปด้วย ความแตกต่างกันในด้านความต้องการ (Need) แรงจูงใจ (Motive) และการคาดหวัง (Expectancy) เป็นเสมือนตัวกระตุ้นให้บุคคลเกิดการใส่ใจ

1.2 คุณลักษณะของสิ่งเร้า เป็นสิ่งที่บุคคลได้พบ ได้รู้สึก และจะทำให้บุคคลเกิดการใส่ใจมากน้อยเพียงใด อาจเกิดจากความเข้ม ขนาดของสิ่งเร้า ทำตรงกันข้ามหรือทำแปลกออกไป การทำซ้ำ การเคลื่อนไหว

2.ประสบการณ์เดิม (Previous Experience) ประสบการณ์เดิมเป็นเหมือนเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะทำให้การตีความจากการรู้สึกแจ่มชัดขึ้น

3.การเตรียมการคิดและสถานการณ์ห้อมล้อม (Mental Set and Context) การมีชีวิตอยู่ในสังคมที่อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมมากมาย

ประทีพย์ คนทัด (2545: 19) ได้สรุปว่า ปัจจัยที่กำหนดการรับรู้ หมายถึง สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของบุคคล ที่สำคัญมีความสนใจ ความรู้ ประสบการณ์เดิม ลักษณะของสิ่งเร้า และแรงจูงใจ เป็นต้น ซึ่งอิทธิพลดังกล่าว แบ่งออกเป็นอิทธิพลจากภายนอก เช่น สิ่งเร้าต่างๆ และอิทธิพลจากภายใน เช่น อวัยวะรับสัมผัส การรับรู้ประสบการณ์ แรงจูงใจ หรืออิทธิพลทางสังคม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ นั้น ได้แก่

1.ปัจจัยทางด้านสรีระของร่างกาย ได้แก่ ระบบประสาทสัมผัส เช่น หู ตา จมูก ลิ้น เป็นต้น

2.ปัจจัยทางด้านคุณลักษณะของผู้รับรู้ ได้แก่ ทักษะคิด อารมณ์ ค่านิยม ความต้องการ แรงจูงใจ บุคลิกภาพ ประสบการณ์ หรือความถี่ของประสบการณ์นั้น เป็นต้น

3.ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่ ตำแหน่ง และบทบาททางสังคม องค์ประกอบทางสังคม วัฒนธรรม การจัดการองค์การ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว

Schermerhorn, Hunt and Osborn (2000 อ้างถึงใน เพ็ญผล โสภณ 2550) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่สนับสนุนความแตกต่างในการรับรู้ และกระบวนการรับรู้ของบุคคลในการทำงาน ประกอบไปด้วยคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

1.ตัวผู้รับรู้ คือ ประสบการณ์ที่ผ่านมาของบุคคล ความต้องการหรือแรงจูงใจ บุคลิกภาพ ค่านิยมและทักษะคิด เช่น ผู้ที่มีทัศนคติทางลบต่อสภาพแรงงานอาจมองเหตุการณ์ว่าเป็นศัตรูกัน เมื่อเจ้าหน้าที่สภาพแรงงานท้องถิ่นมาเยี่ยมที่องค์การ

2. สิ่งแวดล้อม คือ สภาพทางกายภาพ สังคมและบริบทขององค์กร สามารถมีอิทธิพลต่อกระบวนการรับรู้ได้

3. สิ่งที่ได้รับรู้ คือ ลักษณะที่ได้รับรู้ บุคคล วัตถุ หรือเหตุการณ์ เช่น การตัดกัน ความเข้ม การแยกกันของภาพและพื้น ขนาด ความเคลื่อนไหว การทำซ้ำๆ และความแปลกใหม่

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ ประกอบด้วย ปัจจัยภายในตัวผู้รับรู้ ได้แก่ ทักษะ ทักษะการรับรู้ ค่านิยม ความต้องการ แรงจูงใจ บุคลิกภาพ และประสบการณ์เดิม และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ตำแหน่ง บทบาททางสังคม องค์ประกอบทางสังคม และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เป็นต้น

2.5 การวัดการรับรู้

พิสากกร พิศาลกุล (2545:28) ได้สรุปว่า การรับรู้ คือ คุณสมบัติทางความคิดของบุคคลต่อสิ่งเร้าที่มากระตุ้นอันเนื่องมาจากการมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งนั้นๆ โดยการแปลความสิ่งสัมผัสให้มีความหมายซึ่งสามารถวัดได้โดยการวัดความเห็นของบุคคลนั้นๆ ซึ่งอาจใช้แบบทดสอบหรือแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวัด

Baron and Byrne (อ้างถึงใน ระพิน โอนอ่อน 2543:19) ได้กล่าวว่า วิธีการวัดการรับรู้สามารถจำแนกได้ ดังนี้

1. วิธีการสังเกต การสังเกตการณ์รับรู้บุคคลทำได้ 4 วิธี คือ พิจารณาที่ใบหน้าของบุคคลว่ามีการแสดงออกทางสีหน้าอย่างไร สังเกตที่สายตาหรือแววตา พิจารณาที่บุคลิกภาพ อากัปกริยาท่าทางของร่างกาย และพิจารณาที่เจตนาารมณ์ของบุคคลว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมีเจตนาอย่างไร

2. การใช้แบบสอบถาม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

2.1 แบบสอบถามที่มีคำถามเป็นข้อความเพียงความคิดเดียว โดยให้ผู้เลือกตอบว่า เห็นด้วย – ไม่เห็นด้วย ใช่ – ไม่ใช่ ถูก – ผิด ซึ่งในบางครั้งอาจมีคำว่าไม่แน่ใจอยู่ด้วยก็ได้

2.2 แบบสอบถามที่มีตัวเลือกหลายประเด็นตามสเกล เป็นคำถามที่มีประโยคคำถามและคำตอบที่แบ่งระดับการรับรู้ว่ามากน้อยเพียงใดออกเป็น 5 ระดับ หรือ 7 ระดับ หรืออื่นๆ เช่น น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด หรือเห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย

2.3 แบบสอบถามที่มีคำถามแบบใช้ความหมายคำตรงกันข้าม เป็นการใช้คำหรือวลีที่มีความหมายตรงกันข้ามกันเป็นคู่ๆ โดยมีมาตรวัดตามแนวนอน แล้วให้ผู้ตอบเลือกตามสภาพการรับรู้ที่มีต่อเรื่องนั้นๆ

Krathwohl and Others (อ้างถึงใน วราภรณ์ จันเศรษฐ 2547: 13) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการวัดการรับรู้ ดังนี้

1. การวัดการรับรู้จะต้องวัดพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสำนึก โดยการรับรู้หรือการยอมรับว่ามีสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น
 2. การที่จะมีการรับรู้เรื่องใดนั้นจะต้องมีความรู้หรือเคยรู้จักกับสิ่งนั้นมาก่อนถึงแม้ว่าจะเป็นกรู้จักอย่างผิวเผินก็ตาม
 3. ขอบเขตของการรับรู้ มีตั้งแต่การรับรู้อย่างผิวเผินจนถึงการรับรู้อย่างลึกซึ้ง
 4. การรับรู้ที่เกิดขึ้นจะเริ่มจากการรับรู้อย่างผิวเผินก่อนแล้วจึงจะเกิดการรับรู้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น
 5. ในการสร้างแบบการวัดการรับรู้ สถานการณ์ที่สร้างเพื่อให้การรับรู้เกิดขึ้นจะต้องไม่มีการชี้แนะหรือชักนำโดยตรงจากผู้ให้การวัดว่ามีสิ่งของหรือมีปรากฏการณ์นั้นอยู่
- จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การวัดการรับรู้เป็นการวัดความคิดเห็น ความรู้ ความเข้าใจ เพื่อให้ทราบถึงพฤติกรรมของบุคคล การวัดการรับรู้จำแนกได้ 2 วิธี คือ วิธีการสังเกต โดยการสังเกตกริยาท่าทางของบุคคลว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมีเจตนาอย่างไร และวิธีการใช้แบบสอบถามเพื่อวัดความรู้ ความเข้าใจต่อสิ่งนั้น

3. แนวคิดการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT)

นันทา บุรณธนัง (2543: 18-21) ได้สรุปการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมไว้ดังนี้ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะองค์การต่างๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับสิ่งแวดล้อมภายใต้ทฤษฎีระบบที่ว่าลักษณะขององค์การปัจจุบันเป็นระบบเปิด (Open Systems) มากกว่าระบบปิด (closed Systems) ด้วยเหตุนี้ สิ่งแวดล้อมจึงมีอิทธิพลต่อองค์การ ผู้บริหารองค์การจึงจำเป็นต้องพิจารณาและหาประโยชน์จากปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การและขจัดปัจจัยที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานอันจะนำไปสู่ความล้มเหลวขององค์การ

สภาพแวดล้อม ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ (External environment) และสภาพแวดล้อมภายในองค์การ (Internal Environment)

สภาพแวดล้อมภายนอก สามารถแบ่งได้เป็น สภาพแวดล้อมภายนอกโดยทั่วไป (General environment) ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกในระดับกว้าง และมีผลกระทบโดยอ้อมต่อการปฏิบัติการขององค์การ เช่น ปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี การเมือง

กฎหมาย เป็นต้น และสภาพแวดล้อมเชิงปฏิบัติการ (Task environment) ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการปฏิบัติการ เช่น ผู้รับประโยชน์และผู้รับบริการ ความต้องการได้รับการบริการ ความพร้อมในการให้บริการ กลุ่มบุคคลผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับความต้องการได้รับการบริการและความพร้อมในการให้บริการ เป็นต้น

สภาพแวดล้อมภายใน ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรขององค์กร เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการวางแผน ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอขององค์กรเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับทรัพยากรที่มีอยู่ ถ้าทรัพยากรดีพอก็จะราบรื่นผู้ปฏิบัติงานมีขวัญกำลังใจและลูกค้ามีความเชื่อถือ เช่น โครงสร้างและระบบบริหารขององค์กร

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเป็นการประเมินจุดอ่อนภายในองค์กร โอกาส และอุปสรรคจากภายนอกองค์กรซึ่งเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ วิธีการและเทคนิคที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในวงการธุรกิจเอกชน คือ การวิเคราะห์ SWOT

SWOT เป็นคำย่อมาจากคำว่า Strengths Weaknesses Opportunities และ Threats โดยแต่ละคำมีความหมาย ฦรงค์ หุตานวัตร และนันทยา หุตานวัตร (2542) กล่าวไว้ดังนี้

Strengths คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก ซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดี

Weaknesses คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดี

Opportunities คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร

Threats คือ อุปสรรค หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือ หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นปัญหาต่อองค์กร

สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการวิเคราะห์ SWOT คือ หัวข้อหรือประเด็น ที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และการระบุปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญ (Key success factors) ของธุรกิจ เพราะสิ่งเหล่านี้ทำให้กระประเมิน จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ได้ถูกต้อง ซึ่งจะส่งผลต่อการกำหนดกลยุทธ์ที่ถูกต้อง การกำหนดกรอบการวิเคราะห์ SWOT ใดๆ ขึ้นอยู่กับลักษณะธุรกิจและธรรมชาติขององค์กรนั้น เช่น การวิเคราะห์ SWOT ของธุรกิจชุมชน ฦรงค์และนันทยา หุตานวัตร

ได้กำหนดกรอบการศึกษาวิเคราะห์และสถานการณ์ภายในองค์กรที่ประกอบด้วย การกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กร ประสิทธิภาพขององค์กร และกลยุทธ์การบริหารจัดการ ซึ่งจำแนกเป็น การบริหารจัดการบุคคล การบริหารจัดการการเงิน การบริหารจัดการการผลิต และการบริหารจัดการการตลาด ส่วนกรอบการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอกองค์กร คือ ลักษณะธุรกิจชุมชน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ ลักษณะวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจในสังคมชนบท โครงสร้างอำนาจในสังคมชนบท การแข่งขันทางการค้า หน่วยงานพัฒนาเอกชนต่อการพัฒนาชนบทและองค์การระหว่างประเทศต่อการพัฒนาชนบท

สร้างกลยุทธ์ทางเลือกโดยใช้ผลวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคขององค์กร โดยวิธีการที่เรียกว่า SWOT matrix คือสร้างตาราง matrix แต่ละประเภททั้งจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค แล้วจับคู่เพื่อหากลยุทธ์ ซึ่งในการจับคู่นั้นอาจใช้จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส หรืออุปสรรค เพียงข้อเดียวหรือมากกว่าหนึ่งข้อก็ได้ และบางข้ออาจไม่ทำให้เกิดกลยุทธ์ก็ได้ การจับคู่นี้เพื่อกำหนดกลยุทธ์ที่ใช้ในแต่ละกรณี คือ ใช้จุดแข็งภายในไปช่วงชิงโอกาสที่คาดว่าจะเกิดจากภายนอก (SO) ซึ่งมักเป็นกลยุทธ์ในการสร้างความเติบโตโดยขยายกิจการ ใช้จุดแข็งหลีกเลี่ยงหรือลดผลกระทบจากอุปสรรคภายนอกที่คาดว่าจะเกิดขึ้น (ST) ใช้โอกาสที่คาดว่าจะเกิดขึ้นมาปรับปรุงจุดอ่อน (WO) ซึ่งกลยุทธ์ ที่ใช้มักเป็นการรักษาเสถียรภาพ เลือกดำเนินกิจกรรมที่กำลังดำเนินการไม่ขยายกิจการประเภทอื่น และลดจุดอ่อนภายใน เลี่ยงอุปสรรคภายนอก (WT) ซึ่งกลยุทธ์ที่ใช้จะเป็นการตัดกิจกรรมบางกิจการออกไป

4. การดำเนินการศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว (2553) ระบุว่าเมล็ดพันธุ์เป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลิตของภาคการเกษตรของประเทศ ดังนั้นกรมการข้าวจึงให้ความสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาระบบการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์โดยการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร โดยมีสาระโครงการ ดังนี้

4.1 องค์ประกอบของศูนย์ชุมชน

- 1) แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 ไร่ เป็นแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อใช้ในชุมชน และสาธิตเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ถูกต้องและเหมาะสม

2) สถานที่ตั้งศูนย์/อุปกรณ์ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เป็นพื้นที่ที่มีบริเวณกว้างขวาง พอสมควรเพื่อใช้เป็นแหล่งรวบรวมผลิตผลและกระจายพันธุ์ข้าวที่ได้จากแปลง 200 ไร่ และอาจมี อุปกรณ์การผลิตเมล็ดพันธุ์อย่างง่าย ๆ ที่ตั้งศูนย์อาจใช้สถานที่ทำงานของคณะกรรมการ สถานที่จัด ประชุมสมาชิก หรือเป็นโรงเรียนเกษตรกรก็ได้

3) ชุมชน/เกษตรกรสมาชิก/คณะกรรมการ เป็นเจ้าของศูนย์ข้าวชุมชน ดำเนินงานร่วมกัน โดยจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีคณะกรรมการทำหน้าที่บริหาร/จัดการงานพัฒนาการ ผลิตและการตลาดเพื่อชุมชน

4) กองทุนการผลิต คือเงินทุนที่ได้จากการบริหารงานผลิตและกระจายเมล็ด พันธุ์รวมทั้งที่เก็บคืนจากเกษตรกรสมาชิกในส่วนของปัจจัยการผลิตที่ได้รับจากทางราชการ หรือ เงินที่ได้มาจากแหล่งอื่น ๆ

4.2 บทบาท/ภารกิจศูนย์ข้าวชุมชน

1) ผลิตและกระจายพันธุ์ดีไปสู่เกษตรกรเป้าหมายในชุมชน กล่าวคือ กำหนดให้แต่ละศูนย์ฯ มีขอบเขตพื้นที่เป้าหมายประมาณ 8,000 ไร่

2) ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวแก่เกษตรกรเป้าหมาย โดยอาศัย กระบวนการโรงเรียนเกษตรกร กล่าวคือ ทุกศูนย์จะต้องคัดเลือกเกษตรกร 20 - 30 ราย เพื่อเข้ารับการอบรมตามหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง เน้นการฝึกปฏิบัติและพิสูจน์ทราบด้วย ตนเอง ตลอดฤดูการปลูกข้าว เป็นจำนวน 5 - 8 ครั้ง ใช้เวลาครั้งละ 4 - 6 ชั่วโมง จัดโดยเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล(เกษตรตำบล) ในพื้นที่ ซึ่งได้รับการอบรมกระบวนการ โรงเรียนเกษตรกรจากวิทยากรหลัก (TOT) ประจำจังหวัดอีกชั้นหนึ่ง เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรม แต่ละครั้งจะต้องถ่ายทอดสิ่งที่ได้รับไปสู่เกษตรกรเป้าหมายต่อไป นอกจากนี้ อาจจัดให้มีวันสาธิต ระดับจังหวัด เพื่อให้เกษตรกรทั่วไปได้เข้าร่วมศึกษาเรียนรู้ด้วย

3) บริหารจัดการศูนย์เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ โดยการจ ดให้มีคณะกรรมการบริหารศูนย์ เพื่อเป็นผู้แทนเกษตรกรทั้งหมด ทำหน้าที่ในการวางแผนและ กระจายพันธุ์ ร่วมถ่ายทอดเทคโนโลยี ตลอดจนเก็บรวบรวมเงินกองทุนจากผลตอบแทนที่ได้รับ จากการสนับสนุนของทางราชการ เพื่อซื้อเมล็ดพันธุ์และปัจจัยการผลิตที่จำเป็นในการผลิตเมล็ด พันธุ์ทุกปีตลอดไป ทั้งนี้ กำหนดให้มีการประชุม เพื่อพบปะหารือในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ เสมอ

4) เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการผลิตการตลาดข้าวและสังคมชาวนา เพื่อให้ สอดคล้องกับแนวคิดในการถ่ายโอนอำนาจจากภาครัฐลงสู่ท้องถิ่น ซึ่งชุมชนจะเป็นแกนหลักสำคัญ ต่อการพัฒนาการผลิตและการตลาดข้าว โดยภาครัฐจะเป็นเพียงผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก

สะดวก ดังนั้นบทบาทหรือภารกิจนี้จึงเท่ากับเป็นการเตรียมการไว้สำหรับอนาคตอันใกล้ ศูนย์ฯ แต่ละแห่งจะต้องมีการเชื่อมโยงกับองค์การบริหารส่วนตำบลและเป็นจุดที่ภาครัฐจะนำเอาโครงการต่าง ๆ ลงไปดำเนินงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาการผลิต การตลาดข้าว ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

4.3 วิธีการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชน

ศูนย์ข้าวชุมชน เป็นศูนย์กลางชาวนาในด้านการผลิต และกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดีไปสู่ชาวนาในชุมชน รวมทั้งเป็นจุดสาธิตเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าว มีขอบเขตแต่ละศูนย์ประมาณ 8,000 ไร่ ดำเนินการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ทุกระดับ ทั้งตำบล อำเภอ จังหวัด ตลอดจนจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวและศูนย์วิจัยข้าว มีเป้าหมายในการขยายผลที่ชัดเจน ดังนี้

- 1) ด้านเมล็ดพันธุ์ ขยายผล 2,600 ไร่ ในฤดูกาลเพาะปลูกต่อไป
- 2) ด้านเทคโนโลยี ขยายผล 8,000 ไร่ ในฤดูกาลเพาะปลูกต่อไป
- 3) มีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและยั่งยืนถาวร มีชุมชนโดยเกษตรกรที่

รวมตัวกันเป็นองค์กรเป็นผู้รับผิดชอบบริหารจัดการและเป็นผู้รับผลประโยชน์ ด้วยเหตุนี้ ศูนย์ข้าวชุมชนจึงเป็นรากฐานที่กรมการข้าวมุ่งหวังให้เป็นศูนย์กลางในงานพัฒนาการผลิตข้าวของประเทศในอนาคต ดังนั้น บทบาทของศูนย์ข้าวชุมชนจึงเป็นมากกว่าแปลงสาธิตหรือแปลงส่งเสริมการผลิตข้าว

4.4 ขั้นตอนการปฏิบัติ

4.4.1 การคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร

- 1) พิจารณาลงในพื้นที่ตำบลอันเป็นที่ตั้งของศูนย์ฯ เป็นอันดับแรก เพื่อสนับสนุนกิจกรรมศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
- 2) เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวที่สำคัญ มีพื้นที่ขนาดใหญ่กว่า 8,000 ไร่ ติดต่อกัน ถ้าอยู่ในขอบเขตตำบลเดียวกัน จะช่วยให้เป้าหมายมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยพิจารณา ดังนี้

- (1) ถ้าตำบลมีพื้นที่ปลูกข้าว 8,000 ไร่ อยู่แล้วสามารถตั้งศูนย์ฯ

1 ศูนย์

- (2) ถ้าตำบลมีพื้นที่ไม่ถึงเกณฑ์ให้ร่วมกันจัดตั้งศูนย์ฯ กับตำบลใกล้เคียงจนมีพื้นที่ตามเกณฑ์

- (3) ถ้ามีพื้นที่กระจายให้ร่วมกันจัดตั้งศูนย์ฯ จากหลาย ๆ ตำบล หรืออำเภอจากมีพื้นที่ตามเกณฑ์

3) ความเหมาะสมทางด้านพื้นที่ คือ สภาพดินดีและมีน้ำดีพอสมควร ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุผลได้ง่ายขึ้นในเบื้องต้น

4) ชุมชนหรือเกษตรกรต้องมีความเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะเข้าร่วมโดยเข้าใจในหลักวิธีการและเป้าหมายของโครงการอย่างแท้จริง ทั้งนี้ในการเริ่มต้นควรประชุมชี้แจงกับคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อมีส่วนร่วมในการกำหนดองค์กรเกษตรกร ศูนย์ฯ และเป้าหมายพื้นที่กระจายพันธุ์ข้าว

5) ตัวแทนชุมชนหรือเกษตรกรซึ่งจะใช้พื้นที่เป็นจุดที่ตั้งศูนย์ ควรมีบริเวณพื้นที่กว้างขวางพอที่จะเป็นสถานที่รวบรวมผลผลิต ปรับปรุงสภาพ และเก็บรักษาสกัดพันธุ์ ตลอดจนเป็นสถานที่จัดประชุม บริหารจัดการ และถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวแก่เกษตรกร เป้าหมาย นอกจากนี้อาจเตรียมไว้เพื่อการจัดหาวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ เครื่องอบ เครื่องบรรจุ เครื่องคัดแยกทำความสะอาด ฯลฯ

4.4.2 การจัดองค์กรเกษตรกร เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการมี 2 ส่วน คือ

1) เกษตรกรที่ร่วมจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ 200 ไร่ (พื้นที่ไข่แดง)

(1) จะต้องมีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นประมาณ 10 - 20 คน โดยจัดตั้งเป็นองค์กรมีตำแหน่งประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ทำหน้าที่วางแผนและดำเนินการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ 200 ไร่ และผลิตเมล็ดพันธุ์กระจายพันธุ์ ตลอดจนดำเนินธุรกิจด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว ภายใต้คำแนะนำของตำบล อำเภอ จังหวัด รวมทั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว และศูนย์วิจัยข้าว ทั้งนี้ ให้คณะกรรมการชุดนี้ เป็นกรรมการบริหารศูนย์ฯ ไปในขณะเดียวกัน

(2) มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับ รวมทั้งข้อปฏิบัติอื่น ๆ เช่น การคัดเลือกตำแหน่งต่าง ๆ วาระการดำรงตำแหน่ง วาระการประชุม การอนุมัติ อนุญาต การจัดซื้อจัดจ้าง การจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ การบริหารงานทั่วไป ตลอดจนการบริการเงินกองทุนที่ได้จากการดำเนินธุรกิจเมล็ดพันธุ์และการจัดสรรประโยชน์ ทั้งนี้ ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรเป้าหมายที่เป็นสมาชิกและผู้นำสมาชิกท้องถิ่นสามารถเข้าร่วมด้วย

(3) ในองค์กรของศูนย์ข้าวชุมชน ควรเพิ่มสมาชิก ผู้แทนหมู่บ้าน หรือผู้แทนกลุ่มผู้รับพันธุ์ (กลุ่มละประมาณ 1,000 - 2,600 ไร่) ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้านต่าง ๆ

2) เกษตรกรเป้าหมาย (พื้นที่ไข่ขาว) ที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย 7,800 ไร่ มีวิธีการดำเนินงานดังนี้

(1) มีการจัดทำทะเบียนเกษตรกรเป้าหมายซึ่งร่วมเป็นสมาชิกให้ชัดเจน เพื่อผลด้านการกระจายเมล็ดพันธุ์จากแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ 200 ไร่ โดยแบ่งเป้าหมายกระจายพันธุ์เป็น 3 ส่วน ๆ ละประมาณ 2,600 ไร่ เพื่อการกระจายพันธุ์ในช่วงเวลา 3 ปี

(2) ควรจัดประชุมเพื่อจัดทำข้อตกลงเบื้องต้นในเป้าหมายกระจายพันธุ์ในปีต่อไปว่าจะเป็นเกษตรกรในพื้นที่ 2,600 ไร่ และในส่วนที่เหลือให้ครบ 7,800 ไร่

(3) ควรมีการพิจารณาวิธีการกระจายพันธุ์เข้าร่วมกันว่าจะใช้วิธีการจำหน่าย หรือแลกเปลี่ยน หากใช้วิธีการจำหน่ายจะกำหนดราคาเท่าใด

3) การจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 ไร่

(1) วัตถุประสงค์ของการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 ไร่ มี

2) ประการ

(2) ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อใช้ในชุมชน กำหนดให้มีการนำผลผลิตที่ได้ร้อยละ 50 กระจายในพื้นที่เป้าหมาย 2,600 ไร่ ดังนี้

ปีที่ 1 พื้นที่กระจายพันธุ์ดีจากแปลง 200 ไร่ จำนวน 2,600 ไร่

ปีที่ 2 พื้นที่กระจายพันธุ์ดีจากแปลง 200 ไร่ จำนวน 2,600 ไร่

ปีที่ 3 พื้นที่กระจายพันธุ์ดีจากแปลง 200 ไร่ จำนวน 2,600 ไร่

ในปีที่ 4 ผลผลิตจากแปลง 200 ไร่ จะต้องกระจายพันธุ์เริ่มต้นในพื้นที่กระจายไปแล้วในปีที่ 1 ใหม่นวนใหม่ เท่ากับว่าเกษตรกรสมาชิกจะได้รับการส่งเสริมพันธุ์ข้าวใหม่ทุก ๆ 3 ปี ตามหลักวิชาการ

(3) สาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ถูกต้องเหมาะสม ให้แก่ เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย 7,800 ไร่ โดยกรมการข้าวจะพิจารณาสร้างขบวนขึ้นมาจากชาวนาสมาชิกศูนย์ฯ ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการพัฒนาเป็นวิทยากรชาวนา และมีความเสียสละในการทำงานให้กับส่วนรวมจำนวนศูนย์ละ 5 คน โดยมีหน้าที่หลักในการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ชาวนาสมาชิก ในอัตรา 1 ต่อ 10 คนต่อปี โดยอาศัยกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร การสาธิต และถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อให้เกษตรกรเป้าหมายรับไปปฏิบัติตาม มีจุดมุ่งหมาย คือ

- เพิ่มผลผลิตข้าวต่อไร่ให้สูงขึ้น
- เพิ่มคุณภาพข้าวโดยการเพิ่มเปอร์เซ็นต์ตันข้าว และได้ผลผลิตข้าว

ที่ถูกสุขอนามัย

- ลดต้นทุนการผลิตข้าวซึ่งแต่ละพื้นที่ หรือแต่ละศูนย์ฯ จะต้อง

การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาที่ชัดเจน เช่น เพิ่มผลผลิตข้าวจาก 400 เป็น 430 กิโลกรัมต่อไร่ โดยพิจารณาจากผลผลิตฐานเดิมในปัจจุบัน หรือเพิ่มเปอร์เซ็นต์ต้นข้าวจาก 35% เป็น 40% หลังจากนั้น จะต้องมีการประเมินว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

4.5 การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน

ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าววนครสวรรค์ กรมการข้าว (2552) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน ดังนี้

4.5.1 หลักการผลิตเมล็ดพันธุ์ดี

ความสำคัญของเมล็ดพันธุ์การเพาะปลูกข้าวในปัจจุบัน เกือบทั้งหมดปลูกเพื่อการค้า จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงต้นทุนและผลตอบแทนจากการลงทุน ข้าวต้นหนึ่งเป็นเสมือนเครื่องจักรเครื่องหนึ่ง เมื่อใส่วัตถุดิบเข้าไปในปริมาณที่เท่ากัน ผลผลิตที่ได้จากเครื่องจักรที่มีประสิทธิภาพสูง จะมีการสูญเสียน้อย ได้ผลผลิตมากกว่า และมีคุณภาพที่ดีกว่า จึงสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) พันธุ์เป็นสิ่งจำกัดผลผลิตสูงสุด หากเปรียบเทียบการให้ปุ๋ย ยา สารเคมี การปฏิบัติดูแล ในปริมาณที่เท่ากัน ข้าวพันธุ์ดี ย่อมให้ผลผลิตที่มากกว่า และการเพิ่มปัจจัยต่าง ๆ มากขึ้น จนถึงจุด ๆ หนึ่ง พันธุ์ที่ด้อยกว่าจะหยุดการให้ผลผลิตเพิ่ม ในขณะที่พันธุ์ที่ดีกว่ายังคงให้ผลผลิตเพิ่มได้ นั่นคือ ความสามารถในการให้ผลผลิตสูงสุด ของพันธุ์ดีจะสูงกว่า

2) พันธุ์เป็นจุดเริ่มต้นของคุณภาพ การคัดเลือกผสมพันธุ์ เพื่อผลิตพันธุ์ใหม่แต่ละพันธุ์ จะต้องคำนึงถึงความต้องการของตลาด หรือผู้บริโภค รวมถึงสภาพแวดล้อม ความต้านทานโรค แมลง การตอบสนองต่อปุ๋ย ตามวัตถุประสงค์ของผู้ผสมพันธุ์ เพื่อให้ผ่านการรับรองพันธุ์ของคณะกรรมการนั้น การผสมพันธุ์ การคัดเลือกพันธุ์ดังกล่าว วัตถุประสงค์หลัก ก็คือคุณภาพของผลผลิตที่ได้จากพันธุ์นั้น ต้องมีคุณภาพที่ดี ตรงตามความต้องการตลาดนั่นเอง

3) พันธุ์ดีจะช่วยลดต้นทุนการผลิต ในการลงทุนที่เท่ากันหรืออาจสูงกว่า เมื่อหักต้นทุนแล้ว การใช้พันธุ์ที่ดีกว่า จะได้รับผลตอบแทนต่อหน่วยที่มากกว่า จึงเป็นการลดต้นทุนต่อหน่วยการผลิต เช่น การเลี้ยงโค ที่มีสายเลือดของพันธุ์ที่มีความสูงใหญ่ อย่าง อินดราชีล พร้อม ๆ กับโคพื้นเมืองพม่า ซึ่งมีขนาดเล็กผอมแห้ง แม้การให้อาหารและสภาพแวดล้อมที่เหมือนกัน ความแตกต่างก็จะเห็นได้ชัดเจนว่าโคพันธุ์ จะมีความสูงใหญ่ เติบโตได้เร็วกว่า ผลตอบแทนหรือความคุ้มค่าของการเลี้ยง ย่อมสูงกว่าการใช้ข้าวพันธุ์ดีก็ได้ผลเช่นเดียวกัน

4) เพิ่มผลผลิต พันธุ์ข้าวแต่ละพันธุ์ที่ผ่านการผสมพันธุ์ คัดเลือกพันธุ์จนได้รับการรับรองพันธุ์นั้น จะมีความสามารถในการต้านทานโรค แมลง ศัตรูพืช อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างในพันธุ์เดียว หากเราเลือกใช้พันธุ์ที่มีความต้านทานโรค หรือ แมลง ได้เหมาะสมกับ

สภาพพื้นที่ ซึ่งเคยเกิดการระบาด? พันธุ์นั้นจะยังคงให้ผลผลิตได้ มากกว่าพันธุ์ที่ไม่ต้านทาน และสิ่งสำคัญ พันธุ์ที่ผ่านการรับรองพันธุ์ จะต้องให้ผลผลิตสูงกว่าพันธุ์มาตรฐานเสมอ มิฉะนั้นจะไม่ได้รับการรับรองพันธุ์

4.5.2 หลักการสำคัญเพื่อการผลิตเมล็ดพันธุ์

1) ต้องกำจัดพันธุ์ปน เกิดจากการผสมพันธุ์ระหว่างเพศผู้กับเพศเมีย (เราพูดถึงเรื่องของพืช) คือการถ่ายทอดลักษณะด้านพันธุกรรม (ภายใน DNA) ของสิ่งมีชีวิต ซึ่งจะเกิดลักษณะที่เปลี่ยนไป อาจจะแสดงออกในชั่วชีวิตใดไม่แน่นอน หากลักษณะที่แสดงออก ไม่ตรงกับพันธุ์ที่เราปลูก ข้าวต้นนั้นก็คือ พันธุ์ปน

2) ต้องป้องกันการปนพันธุ์ คือ พืชพันธุ์อื่นที่เราไม่ต้องการ มาเกิดเจริญเติบโตในพื้นที่ปลูกเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์

3) ปลูกด้วยเมล็ดพันธุ์ดี ได้มาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าวและมาตรฐานแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ ซึ่งเมล็ดพันธุ์ข้าวที่สามารถจำหน่ายได้ ต้องมีคุณภาพตามลักษณะที่กำหนดในพระราชบัญญัติเมล็ดพันธุ์พืช และมาตรฐานการผลิตเมล็ดพันธุ์จากแปลงขยายพันธุ์ข้าว ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 มาตรฐานการผลิตเมล็ดพันธุ์ตามพระราชบัญญัติเมล็ดพันธุ์

ระยะพืช	สิ่งกำหนด	จำนวนเมล็ดพันธุ์ปนที่ยอมให้มีได้	
		ชั้นพันธุ์ขยาย	ชั้นพันธุ์จำหน่าย
แปลงกล้า	พันธุ์อื่น (สูงสุด)	1:2,000 (0.05%)	1:1,000 (0.10%)
	พันธุ์อื่น (สูงสุด)	1:2,000 (0.05%)	1:1,000 (0.10%)
แปลงปลูก	ข้าวแดง (สูงสุด)	0	1:100,000 (0.001%)

ที่มา : ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวนครสวรรค์ (2552)

4.6 องค์ประกอบที่สำคัญในการผลิตเมล็ดพันธุ์ให้ได้คุณภาพดี และได้มาตรฐาน

ส่วนที่ 1 การผลิตเมล็ดพันธุ์ในแปลง

การผลิตเมล็ดพันธุ์ในไร่นา มีความสำคัญที่สุดในด้านคุณภาพ หากผลผลิตที่ได้จากไร่นา มีคุณภาพไม่ดี ไม่แข็งแรง มีพันธุ์ปนสูงไม่ได้มาตรฐาน เกิดการผสมข้ามกับพืชพันธุ์อื่นแล้ว เมล็ดพันธุ์ดังกล่าวจะไม่สามารถปรับปรุงให้มีคุณภาพดีได้ ฉะนั้นเกษตรกรผู้ทำนา ผู้ปฏิบัติงานซึ่ง

รับจ้างใช้เครื่องจักรเครื่องมือในการเตรียมดินการปลูกการป้องกันกำจัดศัตรูพืชการเก็บเกี่ยวทุกคน ทุกขั้นตอนจะเป็นผู้ที่มีผลต่อคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ทั้งสิ้น

1) เกษตรกรผู้จัดทำแปลง

เกษตรกร ต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการปฏิบัติ ตั้งใจในการป้องกันการปนพันธุ์ และการกำจัดพันธุ์ปน รู้จักลักษณะของพืชพันธุ์ที่ปลูกและสังเกตลักษณะความแตกต่างของข้าวพันธุ์ปลูกข้าวพันธุ์ปน และข้าวพันธุ์อื่น มีจิตสำนึกที่ดี มุ่งมั่นจะผลิตเมล็ดพันธุ์ดีเป็นอันดับแรก โดยทำความเข้าใจถึงประโยชน์การใช้เมล็ดพันธุ์ดี และผลเสียหายที่เกิดจากเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ได้มาตรฐาน และไม่นำเมล็ดที่ไม่ได้มาตรฐานจำหน่ายเป็นเมล็ดพันธุ์ รวมถึงการดูแลป้องกันมิให้ผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกระทำในสิ่งที่มีผลเสียต่อคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ด้วย

2) พื้นที่แปลงที่เหมาะสม

การจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ จะมีการปฏิบัติและการลงทุนที่เพิ่มมากกว่าการเพาะปลูกทั่วไป โดยเฉพาะเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ปลูกทำแปลงพันธุ์ จะต้องเป็นพันธุ์ที่ดีมีคุณภาพสูงกว่ามาตรฐานเมล็ดพันธุ์ ซึ่งหมายถึงจะมีปริมาณน้อยส่วนมากมีไม่เพียงพอ และราคามักจะสูงกว่าพันธุ์ทั่วไป จำเป็นที่จะต้องคัดเลือกพื้นที่เพาะปลูกให้มีสภาพเหมาะสม มีความเสี่ยงต่อการเสียหายน้อยที่สุด และเพื่อป้องกันการปนพันธุ์จากข้าวเรือ ข้าวปลูกพื้นเดิมซึ่งปลูกพันธุ์อื่น ควรกำจัดข้าวเรือก่อนที่จะปลูกข้าว เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์

3) เมล็ดพันธุ์เพื่อจัดทำแปลง

การเลือกพันธุ์ข้าวปลูกหรือเมล็ดพันธุ์ข้าว เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก ของการดำเนินการ เริ่มต้นด้วยสิ่งที่ดี ย่อมให้ผลตอบแทนที่ดี คู่กับการลงทุน ดังสำนวนคนโบราณกล่าวไว้ถึง การเลือกไว้ว่า จะคว่ำให้ดูที่หาง จะขุนนางให้ดูที่แม่ จะเลือกให้ดีแน่ๆ ต้องดูถึงยาย เมล็ดพันธุ์ก็เป็นสิ่งมีชีวิต ซึ่งการสืบเชื้อสายแก่ลูกหลาน คือการสืบทอดลักษณะพันธุกรรม (ลักษณะที่แสดงออก และลักษณะภายในที่ซึ่งแฝงอยู่ในสายเลือด) หรือที่เราได้ยินกันบ่อยๆ คือ DNA การ เลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อปลูกทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์นั้นง่ายกว่ามาก เพราะมีกฎหมายกำหนดมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ และมีผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เป็นมาตรฐานของหน่วยงานราชการ โดยมีการตรวจรับรองพันธุ์ว่าเมล็ดพันธุ์ การเริ่มจากการใช้เมล็ดพันธุ์ที่ดี มีความงอกสูง สิ่งเจือปนน้อย ความบริสุทธิ์สูงตรงตามสายพันธุ์มีพันธุ์ปนไม่เกินมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ ปราศจากโรค แมลงปราศจากวัชพืช (โดยเฉพาะข้าววัชพืช ห้ามมิโดยเด็ดขาด) และต้องเป็นพันธุ์ที่ถูกต้องของผู้ปลูกและผู้ซื้ออีกด้วย

4) การป้องกันการปนพันธุ์ และการกำจัดพันธุ์ปน

สิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ เมล็ดพันธุ์เป็นสิ่งมีชีวิต ที่มีการผสมพันธุ์แบบใช้เพศ ทั่วไปข้าวพันธุ์ของไทยเราจะผสมตัวเอง และมีอัตราการผสมข้ามเพียงร้อยละ

0.05 เท่านั้น แต่เมื่อมีการผสมพันธุ์จะมีการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมของเพศผู้ และเพศเมีย ฉะนั้น แปลงข้าวที่ เพาะปลูกทุกแปลงไม่ว่าจะใช้เมล็ดพันธุ์ดี ขนาดไหน หรือจากที่ใด ก็ตาม ทุกครั้งที่ปลูกและทุกแปลงจะต้องมีพันธุ์ปน เกิดขึ้นเสมอ จะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับการผสมข้าม และลักษณะที่แสดงออกนั้น แตกต่างจากพันธุ์ปลูกของเรา วิธีที่จะช่วยลดพันธุ์ปน ทำได้โดย ป้องกันมิให้ข้าวพันธุ์อื่นปนเข้ามาในแปลงปลูกของเรา ซึ่งจะช่วยลดปริมาณการผสมข้ามกับข้าวพันธุ์อื่นลดลง และต้องมีการกำจัดพันธุ์ปนก่อนมีการผสมพันธุ์ ลักษณะพันธุ์ปน ในแต่ละครั้ง แต่ละปีๆ แต่ละพันธุ์มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสภาพแวดล้อม การจะระบุให้ชัดเจน ควรได้รับการ ฝึกปฏิบัติจริง และเห็นของจริงในไรนา จะเป็นวิธีการที่ดีและถูกต้องที่สุด

5) การปฏิบัติดูแลรักษา

การปฏิบัติดูแล เหมือนการเพาะปลูกข้าวทั่วไป มีส่วนที่ต้องเพิ่มในเรื่องของการป้องกันการปนพันธุ์และการกำจัดพันธุ์ปน และที่ควรระวังเรื่องการใช้สารเคมีที่มีผลต่อความมีชีวิตของเมล็ด เนื่องจากเมล็ดที่ได้ครั้งแรกต้องเป็นเมล็ดที่ยังไม่ตาย ต้องมีชีวิต และถ้ามีชีวิตที่ แข็งแรงสมบูรณ์ก็ยิ่งดี สารเคมีที่ต้องระวัง เช่น สารกำจัดวัชพืช (ยาฆ่าหญ้า) ซึ่งนอกจากต้นข้าวจะ ตายแล้วยังจะมีผลต่อเมล็ดอาจถึงตายได้เช่นกัน

6) การเก็บเกี่ยว

ขั้นตอนที่เกิดความเสียหายในการผลิตเมล็ดพันธุ์มากที่สุด และเกิดการปนพันธุ์มากที่สุด คือ ขั้นตอนการเก็บเกี่ยวนี้เอง เครื่องเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้ทำความสะอาด ก่อนเก็บเกี่ยว ข้าวพันธุ์ นั้นหมายถึง มีเมล็ดข้าวจากแหล่งอื่นมาปนในข้าวพันธุ์ของเรา 1-3 ถัง หมายความว่า การปฏิบัติ การป้องกันการปนพันธุ์ การกำจัดพันธุ์ที่ผ่านมามีตั้งแต่ต้น ไม่มีเลย เพาะตอนเก็บเกี่ยวเรากับ นำเมล็ดพันธุ์อื่นมาปนกับเมล็ดพันธุ์ ที่เราผลิตซึ่งอาจจะมาก กว่าที่เรากำจัดออกเสียอีก

7) ลดความชื้นและการทำความสะอาดเบื้องต้น

ความชื้นของเมล็ดมีผลต่อความมีชีวิตของเมล็ดพันธุ์มากที่สุด กระบวนการ เหมิภายในเมล็ดจะเกิดมากหรือน้อยมีผลจากความชื้น ความชื้นที่สูงจะช่วยให้ปฏิกิริยาเคมีเกิดขึ้นมาก และมีผลพลอยได้ เป็นความร้อนสะสมโดยรอบเมล็ดหากอุณหภูมิสะสมสูงเกิน 51 องศาเซลเซียส เป็นเวลานานติดต่อกัน เมล็ดจะตาย หากยังไม่ถึงตากอาหารภายในเมล็ดจะถูกใช้ไปกับการ เกิดปฏิกิริยาเคมีนั้น จะลดน้อยลงจนมีผลต่อความแข็งแรงของเมล็ดและอายุการเก็บรักษาด้วย ถ้า ความชื้นสูงเพียงพอต่อการงอก (ข้าวใช้ความชื้นเพื่อการงอก 45 % ของน้ำหนักเมล็ด) เมล็ดจะงอก เป็นต้นใหม่ การทำความสะอาดเบื้องต้นโดยการคัดแยกเศษหิน ดิน ทราย และเศษพืช ที่ติดมากับ เมล็ด จะช่วยลดแหล่งอาศัยของ เชื้อโรค แมลงและไข่แมลง ได้อย่างมากรวมทั้งลดแหล่งสะสม ความชื้นอีกด้วย

ส่วนที่ 2 การควบคุมและการตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์

1) การควบคุมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปตามหลักวิชาการ เพื่อป้องกันการปนพันธุ์และการกำจัดพันธุ์ปน ให้มีได้ไม่เกินมาตรฐานที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. เมล็ดพันธุ์ด้านการควบคุมคุณภาพเมล็ดพันธุ์ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวนครสวรรค์ จะมีคณะกรรมการตรวจติดตามควบคุมกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน และมีการตรวจรับรองคุณภาพเมล็ดพันธุ์จากแปลงขยายพันธุ์ก่อนการเก็บเกี่ยวทุกแปลง โดยการตรวจสอบในกระบวนการผลิต ได้แก่ การตรวจสอบเครื่องจักรเครื่องมือตรวจรับรองมาตรฐานแปลงพันธุ์ ตรวจสอบสภาพการเก็บรักษาคุณภาพของเมล็ดพันธุ์

2) การตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้ทราบสถานะปัจจุบันของเมล็ดพันธุ์ว่ามีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานเมล็ดพันธุ์หรือไม่ ในการตรวจสอบคุณภาพนั้นทุกวิธีการจะใช้หลักสำคัญโดยการใช้วิธีการสุ่ม ตัวอย่างเมล็ดพันธุ์ในแต่ละกลุ่ม แต่ละชุด ด้วยหลักวิธีการสุ่มตัวอย่างตามหลักวิชาการ แล้วแบ่งตัวอย่างมาปฏิบัติการทดสอบ ได้แก่ ทดสอบความชื้น ทดสอบความบริสุทธิ์ ทดสอบความงอก ทดสอบสิ่งเจือปน

ส่วนที่ 3 การปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์

1) คัดทำความสะอาดเบื้องต้น เมล็ดที่ได้จากการเก็บเกี่ยวในไร่นา มักจะมีส่วนที่ไม่ใช่เมล็ดดังที่กล่าวไว้คือสิ่งเจือปน การคัดแยกในครั้งนี้ จะใช้เครื่องคัดโดยใช้ตะแกรงและแรงลม วัตถุประสงค์เพื่อนำสิ่งที่ไม่ใช่เมล็ดออกก่อนจะนำเมล็ดเข้าอบลดความชื้น ซึ่งจะไม่สูญเสียเชื้อเพลิงโดยเปล่าประโยชน์

2) การลดความชื้นเมล็ดพันธุ์นั้น ใช้หลักการ โดยให้ความร้อนผสมกับอากาศ ทำให้อากาศขยายตัวลอยสูงขึ้น เมื่ออากาศผ่านไปตามช่องว่างระหว่างเมล็ดจะเกิดการถ่ายเทความชื้นจากเมล็ดที่มีมากกว่าติดไปกับอากาศ มีผลให้ความชื้นของเมล็ดลดลง

3) คัดแยกทำความสะอาด และคัดขนาดความสม่ำเสมอของเมล็ด มีผลต่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิต เนื่องจาก การออก ความแข็งแรง การเติบโตของพืชที่เป็นไปพร้อม ๆ กันทำให้สามารถเก็บเกี่ยวได้พร้อมกัน จะช่วยลดความเสียหายจากการตกหล่น เมล็ดพันธุ์ที่ผ่านการคัดแยกทำความสะอาดและคัดขนาด จะมีขนาดสม่ำเสมอ สิ่งเจือปนทั้งที่มีขนาดใหญ่กว่าและเล็กกว่าเมล็ดพันธุ์รวมถึงเศษฟุ้งผง ละอองจะมีปริมาณไม่เกินมาตรฐาน

4) คัดแยกโดยน้ำหนักเมล็ด ที่ได้จากการคัดแยกขนาดบางส่วน อาจจะมีเมล็ดที่ขนาดเท่ากัน แต่น้ำหนักไม่เท่ากัน จากสาเหตุต่าง ๆ เช่น ภายในเมล็ดมีเนื้อแป้งไม่เต็มเมล็ด (เมล็ดลีบ) หรือถูกแมลงทำลายภายในเมล็ด การคัดแยกโดยน้ำหนักจะช่วยให้เมล็ดมีความสม่ำเสมอยิ่งขึ้น

5) คลุกสารเคมีสารเคมีสำหรับคลุกเมล็ดพันธุ์ มีประโยชน์ในการกำจัดเชื้อโรคและแมลง เพื่อช่วยลดการแพร่กระจายของโรคแมลง ระหว่างการเก็บรักษาจนถึงเวลาก่อนปลูกในไร่นาเป็นการประกันอย่างหนึ่งว่าเมล็ดพันธุ์นั้นปราศจากโรคแมลง ซึ่งอาจติดมากับเมล็ดพันธุ์ได้

6) บรรจุเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ขนาดบรรจุถุงละ 25 กิโลกรัม โดยมีสัญลักษณ์ของกรมการข้าว และทุกถุงจะมีป้ายกำกับระบุ ชื่อพืช พันธุ์ สถานที่ผลิต ซึ่งสามารถสอบทวนกลับได้

4.7 การปลูกข้าวของอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ข้าวเป็นพืชหลักของเกษตรกรในเขตพื้นที่อำเภออินทร์บุรี ปัจจุบันจะมีการทำนาข้าวกันปีละ ประมาณ 2-3 ครั้งจึงก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายอย่าง เช่น ปัญหาในเรื่องของสภาพดินที่เสื่อมโทรม ปัญหาเรื่องการขาดแคลนเมล็ดข้าวพันธุ์ดี ปัญหาเรื่องการระบาดของโรคแมลง ปัญหาเรื่องการใส่สารเคมีกันเป็นจำนวนมาก ปัญหาเรื่องภัยธรรมชาติ น้ำท่วมฝนแล้ง และปัญหาที่สำคัญ คือ ต้นทุนในการผลิตข้าวต่อไร่มีราคาสูงทำให้เมื่อผลิตไปแล้ว เกษตรไม่คุ้มกับลงทุน ตลอดจนราคาผลผลิตที่ตกต่ำและไม่แน่นอน ในส่วนของทางราชการศูนย์บริการฯ ได้จัดตั้งกลุ่มส่งเสริมอาชีพ ทุกหมู่บ้าน เพื่อรองรับงบประมาณจากทางราชการในการนำไปประกอบกิจกรรมการทำนา ตลอดจนดำเนินการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนประจำตำบล โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำการผลิตเมล็ดข้าวพันธุ์ดีไว้สนับสนุนให้กับเกษตรกร

อำเภออินทร์บุรีเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดสิงห์บุรี มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 155,324 ไร่ มีพื้นที่นา 146,021 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 90 ของพื้นที่การเกษตร โดยลักษณะพื้นที่ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชเกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตชลประทานสามารถทำนาได้ปีละ 2 - 3 ครั้ง/ปี ในส่วนของการปกครองแบ่งออกเป็น 10 ตำบล (สำนักงานเกษตรอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี, 2557 ก) โดยมีพื้นที่ปลูกข้าวดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ตารางแสดงตำบลและพื้นที่การปลูกข้าวในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ลำดับที่	ตำบล	พื้นที่ปลูกข้าว(ไร่)
1	อินทร์บุรี	5,850
2	ประศุก	13,412
3	ทับยา	11,892
4	จั่วราย	11,671
5	ชีน้ำร้าย	12,450
6	ท่างาม	9,750
7	น้ำตา	8,545
8	ทองเอน	29,989
9	ห้วยชัน	27,761
10	โพธิ์ชัย	14,701

โดยมีจำนวนหมู่บ้าน 105 หมู่บ้าน เกษตรกรทำนาปีละ 2-3 ครั้ง โดยฤดูนาปีจะเริ่มหว่านข้าวช่วงเดือน พฤษภาคม ถึงมิถุนายน และเก็บเกี่ยวช่วงเดือนสิงหาคม ถึงกันยายน ก็จะเริ่มหว่านนาปรังในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึง ธันวาคมและเก็บเกี่ยวช่วงเดือน กุมภาพันธ์ ถึงเดือน มีนาคม เกษตรกรอาศัยน้ำชลประทานทั้งหมด 5 แห่ง คือ 1.โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบรมธาตุ สำนักชลประทานที่ 10 2.โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาชั้นสูตรสำนักชลประทานที่ 10 3.โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามหาราช สำนักชลประทานที่ 10 4.โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาช่องแค สำนักชลประทานที่ 10 และ 5.โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามโนรมย์ สำนักชลประทานที่ 10

เกษตรกรส่วนใหญ่จะประกอบกิจกรรมการทำนาเป็นกิจกรรมหลักในส่วนกิจกรรมอื่นๆ เช่น ไม้ผล พืชไร่ พืชผัก เกษตรกรไม่นิยมปลูก จะมีเพียงไม่กี่รายที่จะประกอบอาชีพไม้ผลเป็นหลัก ซึ่งทางราชการได้แนะนำให้มีการรวมกลุ่มและเข้าร่วมชมรมผู้ปลูกไม้ผลของอำเภออินทร์บุรี เพื่อประโยชน์ของสมาชิกเอง นอกนั้นจะปลูกไ้ว์โรโกคในครัวเรือน

5. การดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนอำเภออินทร์บุรี

สำนักงานเกษตรอำเภออินทร์บุรีมีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนจำนวน 10 ศูนย์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ทั้ง 10 ตำบล สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวได้ศูนย์ละ 20 – 30 ตัน/ปี ประวัติความเป็นมา เริ่มจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ.2549 โดยกรมการข้าวและกรมส่งเสริมการเกษตร ได้สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวชยันต 1 จำนวน 3 ตัน มอบหมายให้นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบล เป็นที่ปรึกษาของศูนย์ฯ และคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำ ถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรชั้นนำ ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกได้นำไปปฏิบัติ โดยการดำเนินงานที่ผ่านมา จะเป็นการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตต่างๆ และมีการประเมินการดำเนินงานของศูนย์ฯ

กลุ่มและการบริหารกลุ่ม

ศูนย์ข้าวชุมชนมีการเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่ม กรรมการชุดเดิมมาจากการแต่งตั้ง การบริหารกลุ่มมีการแบ่งหน้าที่การทำงาน มีกฎระเบียบ การเลือกตั้งประธานและกรรมการจำนวน 5 ตำแหน่ง ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เภรัญญิก กรรมการและเลขานุการ มีวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี มีการกำหนดบทบาทหน้าที่กรรมการแต่ละตำแหน่ง ที่ปรึกษา 2 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล การบริหารกลุ่มมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารงานของศูนย์ข้าวชุมชน

การกระจายพันธุ์

ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อใช้เฉพาะในตำบลยังไม่เพียงพอเพื่อการจำหน่ายไปสู่ชุมชนภายนอกแต่เมื่อได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากภาครัฐมากขึ้นจึงมีการผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อการจำหน่ายภายนอกชุมชน และมีการนำเมล็ดพันธุ์มาใช้ในการปลูกส่วนใหญ่เกษตรกรมักจะใช้พันธุ์ที่ผลิตได้ของศูนย์ฯ และได้รับจากศูนย์ส่งเสริมเมล็ดพันธุ์ กรมการข้าว มีการตัดพันธุ์ปน มีการตรวจสอบควบคุมคุณภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์

การเรียนรู้

สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้ในกลุ่ม มีการจัดสรรทุนเพื่อการเรียนรู้ มีการเรียนรู้โดยใช้แปลงของสมาชิกเป็นแปลงการเรียนรู้ตามระบบโรงเรียนเกษตรกร เป็นบางศูนย์ ยังไม่มีการศึกษาดูงาน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในและภายนอกกลุ่ม

กองทุนศูนย์

คณะกรรมการบริหารกองทุนเป็นคณะเดียวกับคณะกรรมการบริหารกลุ่ม มีกฎระเบียบของการบริหารเงินกองทุนแหล่งที่มาเงินกองทุนจากเมล็ดพันธุ์ข้าวและปุ๋ยเริ่มแรกก็

ได้รับการสนับสนุน สมาชิกทั้งหมดหารเงินกองทุนแบ่งเท่ากันหมด มีการตรวจสอบการบริหารเงินกองทุน มีสมาชิก คณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลเป็นผู้ตรวจสอบจากเดิมมีการปันผล บางศูนย์ก็ไม่มีมีการปันผลให้กับสมาชิก แต่เก็บไว้เป็นเงินทุนของศูนย์ต่อไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยต่าง ๆ มากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาประกอบด้วย

6.1 ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์ในการทำนา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

6.1.1 เพศ จากผลการวิจัยของ อังคณา สุวานิช (2555:45) เกษตรกรสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอโนนรมย์ จังหวัดชัยนาท เกษตรกรร้อยละ 71.2 เป็นเพศหญิง และร้อยละ 28.8 เป็นเพศชาย

สัจจา บรรจงศิริ (2552: 271) ศึกษารูปแบบการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนพบว่า สภาพสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนทั้ง 9 แห่ง สมาชิกส่วนใหญ่ (เกินร้อยละ 50) เป็นเพศชาย

6.1.2 อายุ จากผลการวิจัยของ อังคณา สุวานิช (2555:45) เกษตรกรสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอโนนรมย์ จังหวัดชัยนาท เกษตรกรส่วนมากร้อยละ 37.4 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี รองลงมาร้อยละ 23.7 อายุ 51-60 ปี และมากกว่า 60 ปี โดยเกษตรกรมีอายุดำสุด 21 ปี และอายุสูงสุด 80 ปี และอายุเฉลี่ย 51.99 ปี

ศรทรรณรัศรี แทนสุวรรณ (2553: 90) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน : กรณีศึกษาบ้านป่าระกำ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนบ้านป่าระกำ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 32-70 ปี เฉลี่ยมีอายุ 45 ปี

6.1.3 ระดับการศึกษา จากผลการวิจัยของ อังคณา สุวานิช (2555:45) เกษตรกรสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอโนนรมย์ จังหวัดชัยนาท เกษตรกรส่วนใหญ่ศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 66.9 รองลงมาคือมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 14.4

6.1.4 การเป็นสมาชิกสถาบันอื่น จากผลการวิจัยของ อังคณา สุวานิช (2555:48) เกษตรกรสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอโนนรมย์ จังหวัดชัยนาท เป็นสมาชิกสถาบันอื่นนอกจากศูนย์ข้าวชุมชน มีเกษตรกรที่ไม่เป็นสมาชิกสถาบันอื่น ร้อยละ 19.4 และเป็นสมาชิกสถาบันอื่น

ร้อยละ 80.6 โดยเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์จำนวนมากที่สุด ร้อยละ 53.2

6.2 ปัจจัยทางด้านการธุรกิจ

6.2.1 การถือครองที่ดิน จากผลการวิจัยของ อังคณา สุวานิช (2556:51) เกษตรกรสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ทำนา 10-30 ไร่ ร้อยละ 37.4 จำนวนพื้นที่รองลงมา 31-50 ไร่ ร้อยละ 21.5 จำนวนพื้นที่ทำนาค่ำสุด 4 ไร่ สูงสุด 140 ไร่ เฉลี่ย 46.01 ไร่ จำแนกเป็น พื้นที่ตนเอง จำนวน 10-30 ไร่ ร้อยละ 43.2 รองลงมาน้อยกว่า 10 ไร่ ร้อยละ 11.5 จำนวนพื้นที่ทำนาค่ำสุด 1 ไร่ สูงสุด 90 ไร่ เฉลี่ย 26.59 ไร่ พื้นที่เช่า จำนวน 10-30 ไร่ ร้อยละ 25.2 รองลงมา 31-50 ไร่ ร้อยละ 19.4 จำนวนพื้นที่ทำนาค่ำสุด 5 ไร่ สูงสุด 110 ไร่ เฉลี่ย 39.80 ไร่ พื้นที่สาธารณะ ส่วนใหญ่ไม่มีการทำนา ร้อยละ 97.1 จำนวนพื้นที่ทำนาค่ำสุด 1 ไร่ สูงสุด 4 ไร่ เฉลี่ย 2.50 ไร่ พื้นที่อื่นๆ (เป็นของญาติ โดยให้ทำฟรี) ส่วนใหญ่ไม่มีการทำนา ร้อยละ 95.7 จำนวนพื้นที่ทำนาค่ำสุด 1 ไร่ สูงสุด 30 ไร่ เฉลี่ย 11.67 ไร่

6.2.2 การกู้ยืมเงิน จากผลการวิจัยของ อังคณา สุวานิช (2556:51) เกษตรกรสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท เกษตรกรส่วนใหญ่มีการกู้ยืมเงิน คิดเป็นร้อยละ 74.1 โดยกู้ยืมจากสหกรณ์ฯ ร้อยละ 49.6 รองลงมาคือ ธกส. ร้อยละ 32.4

6.3 ปัจจัยทางด้านการสังคม

6.3.1 ตำแหน่งทางสังคม จากผลการวิจัยของ อังคณา สุวานิช (2556:48) เกษตรกรสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท เกษตรกรสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน โดยมากไม่มีตำแหน่งทางสังคม ร้อยละ 69.8 และมีสถานะทางสังคม ร้อยละ 30.2 โดยส่วนใหญ่เป็นกรรมการหมู่บ้าน ร้อยละ 10.8

6.4 การดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน

ชาคร บุเกตุ (2552: 92-95) ศึกษาการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ในภาพรวมคณะกรรมการมีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชนในระดับมาก โดยทราบวัตถุประสงค์และบทบาทหน้าที่คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ รวมทั้งบทบาทหน้าที่คณะกรรมการบริหารกองทุน และการดำเนินงานศูนย์ฯ ทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการเตรียมการ ศูนย์ข้าวชุมชนมีการประชุมและจัดบันทึกการประชุมเฉลี่ย 2.24 ครั้ง มีที่ตั้งถาวรแต่ไม่มีสถานที่เก็บรวบรวมพันธุ์ข้าว ประมาณครึ่งหนึ่งไม่มีแผนการดำเนินงาน และพื้นที่แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์มีความเหมาะสม ด้านการจัดทำแปลงพันธุ์ มีการควบคุมคุณภาพการผลิตโดยการตัดพันธุ์ปนเฉลี่ย 2.95 ครั้ง แต่มีเพียงเล็กน้อยที่ผ่านการวิเคราะห์คุณภาพ ด้านการกระจายพันธุ์ มีการกำหนดเป้าหมาย (แผน) แต่กระจายพันธุ์ได้น้อยกว่าเดิมและไม่เพียงพอกับความต้องการ ด้านการสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยี มีจัดการเรียนรู้โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐ ด้านองค์การบริหารและ

ชุมชน มีการบริหารงานตามหลักเกณฑ์การบริหารงานศูนย์ข้าวชุมชน ด้านกองทุนหมุนเวียน ศูนย์ข้าวชุมชนมีเงินกองทุนหมุนเวียนเฉลี่ย 123,904.09 บาท และใช้ประโยชน์จากเงินกองทุนโดยการให้กู้ยืม มีเพียงหนึ่งในสี่นำไปซื้อเมล็ดพันธุ์ ส่วนด้านการตลาดและอื่นๆ มีแผนการจำหน่ายและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ด้วยเงินสด ส่วนใหญ่มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ศรทรรณรัศร์ แทนสุวรรณ (2553: 90-91) การศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน : กรณีศึกษาบ้านป่าระกำ อำเภอบางบาล จังหวัดนครราชสีมา พบว่า สภาพการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน ไม่มีการเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่ม การบริหารกลุ่มไม่มีระบบ ด้านแปลงพันธุ์ พบว่า พื้นที่แปลงพันธุ์ของสมาชิกอยู่ใกล้กันเหมาะสม ทางด้านการจัดการแปลงนา มีการเตรียมดิน มีการตากเมล็ดพันธุ์มีการคัดพันธุ์เป็นอย่างดีต่อเนื่อง ด้านการกระจายพันธุ์ การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อใช้เฉพาะในตำบลยังไม่มีกระจายไปสู่ชุมชนภายนอก ด้านการเรียนรู้ไม่มีการแลกเปลี่ยนความรู้ในกลุ่ม และ ไม่มีการจัดสรรทุนเพื่อการเรียนรู้ ด้านการตลาด ไม่มีการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์โดยกลุ่ม มีถุงบรรจุเมล็ดพันธุ์และมีวิธีการเก็บรักษา แต่ไม่มีการวางแผนการจำหน่าย และด้านการบริหารกองทุนมีการบริหารค่อนข้างเป็นระบบและมีการตรวจสอบในการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน

นภาพร เวชกามา (2554: บทคัดย่อ) ศึกษาความต้องการของสมาชิกต่อการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกรทำนาโนไต้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร พบว่า สมาชิกกลุ่มๆ มีความต้องการต่อการดำเนินงานกลุ่มระดับมากในเรื่อง การจัดประชุมกลุ่ม ปีละ 1-2 ครั้ง ในเดือนมกราคมหรือมีนาคม การรับทราบแผนปฏิบัติงานประจำปีของกลุ่ม การคัดเลือกคณะกรรมการกลุ่ม รายงานการตรวจสอบทุนและหุ้นของสมาชิก นางและลานตากในการเก็บและรับฝากผลผลิตของสมาชิก การสนับสนุนเงินทุนและจัดหาเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การจัดหารถแทรกเตอร์ เครื่องสูบน้ำและเครื่องสีข้าวมาบริการให้เช่าในราคาที่ เป็นธรรม ยานพาหนะเพื่อขนส่งผลผลิตของสมาชิก

6.5 การพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน

จิรัชดี เสริมแสง (2552:บทคัดย่อ) ศึกษาการวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ตำบลไผ่ อำเภอรตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ พบว่า กลยุทธ์และมาตรการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ประกอบด้วย (1) โครงการพัฒนาบุคลากรและสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนให้มีความรู้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ดี (2) โครงการขยายพื้นที่แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ ให้ได้ปีละ 200 ไร่ เป็นระยะเวลา 4 ปี และ (3) โครงการระดมทุนจากการหักค่าหุ้นเพิ่มขึ้นเพื่อการพัฒนาศูนย์ให้ยั่งยืน

สัจจา บรรจงศิริ (2552:272) ศึกษารูปแบบการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน พบว่า รูปแบบการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนประกอบด้วยขั้นตอน 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกำหนดเป้าหมาย

และจัดทำองค์ประกอบตัวชี้วัดความเข้มแข็งของศูนย์ข้าวชุมชน 2) การประเมินความเข้มแข็งศูนย์ข้าวชุมชนก่อนการพัฒนา 3) การจัดทำยุทธศาสตร์ (แนวทางในการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน) 4) การสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 5) การจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน 6) การติดตามการดำเนินงานพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน และ 7) การประเมินความเข้มแข็งศูนย์ข้าวชุมชนหลังการพัฒนา

6.6 ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงาน

สำเริง บุญคำ (2539:บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรทำนาศรีสว่าง ตำบลศรีสว่าง อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร ด้านบุคลากร สมาชิกบางคนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่กลุ่มกำหนดไว้ ด้านเงินทุน กลุ่มขาดทุนที่จะรับซื้อข้าวเปลือกและปุ๋ยเคมี ทำให้ไม่สามารถบริการให้แก่สมาชิกได้ทั่วถึง ด้านวัสดุ-อุปกรณ์ กลุ่มขาดรถยนต์บรรทุกและรถตัดข้าว ด้านการจัดการ กลุ่มไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามโครงการที่กำหนดไว้ เช่น ไม่สามารถจัดหาวัสดุการเกษตรได้ตามต้องการ รวมทั้งขาดแหล่งเครดิตเงินกู้ในการประกอบอาชีพของสมาชิก สำหรับการแก้ไขปัญหา กลุ่มเกษตรกรได้จัดเวทีประชุมปรึกษาหารือระหว่างสมาชิก คณะกรรมการและที่ปรึกษาและได้เชิญเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้คำแนะนำช่วยเหลือ จากผลการดำเนินการ ทำให้กลุ่มเกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาได้และดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า มีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ซึ่งผู้วิจัยนำไปกำหนดกรอบแนวคิด การวิจัย ดังนี้

1. สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ฯ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนแรงงานในครัวเรือน และรายรับ-รายจ่ายจากการประกอบอาชีพ
2. การดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่ การบริหารกลุ่ม การตลาด การทำแปลงขยายพันธุ์ การกระจายพันธุ์ และการเรียนรู้
3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน
4. ปัญหาและข้อเสนอแนะ